

Глагол *видети* у српском и словеначком језику

У раду су разматрана семантичко-синтаксичка својства српског и словеначког глагола *видети* дефинисана преко ситуационе темпоралне структуре њиме исказаног перцептивног акта и аргуменатске структуре његовог предикатног оквира. На основу ових двају параметара издвојено је шест основних семантичко-синтаксичких реализација глагола *видети* у српском и словеначком језику. Разматрана су само непренесена значења овог глагола, везана искључиво за домен чулне перцепције.

Кључне речи: глаголи визуелне перцепције, ситуациони типови, семантичке улоге

The verb *videti* ‘see’ in Serbian and Slovenian

The article discusses the semantic-syntactic properties of the Serbian and Slovenian verb *videti* ‘see’, defined through the situational temporal structure of the perceptual act expressed by it and the argument structure of its predicate frame. Based on these two parameters, six basic semantic and syntactic realizations of the verb *videti* in the Serbian and Slovenian languages have been singled out. Only the untransmitted meanings of this verb, related exclusively to the domain of sensory perception, were considered.

Keywords: visual perception verbs, situation types, semantic roles

1. Увод

Узевши за полазну основу учење Барвајза и Перија о апстрактним ситуацијама (Barwise, Perry 1984) глагол *видети* можемо посматрати као скупни лексички експонент различитих ситуационих предиката. Ситуационим предикатом називамо овде теоријски конструкт еквивалентан појму апстрактне ситуације Барвајза и Перија у којој су индивидуалне константе замењене варијаблама. Њиме се репрезентује оно што је заједничко одређеним ситуацијама, независно од тога где и када се одвијају и који се конкретни учесници у њима појављују. На когнитивном плану ситуациони предикат представља менталну слику садржаја који се изриче неким глаголом. Ситуационе предикате глагола *видети* приказаћемо као спој ситуационе темпоралне структуре њиме исказаног перцептивног акта и његове предикатско-аргуменатске структуре.

Ситуациона темпорална структура представа је развојног тока неке ситуације дефинисана преко трију бинарних дистинктивних обележја: [$\pm$ статично], [$\pm$ трајно], [$\pm$ теличко] (Smith 1991). На основу различитих комбинација ових обележја издваја се пет основних ситуационих типова: стање [$+$ статично, $+$ трајно]¹ – статичне и

¹ Обележје [$\pm$ теличко] није релевантно за стања, стога уз овај ситуациони тип и није наведено.

хомогене ситуације које трају извесно дуже или краће време, нпр. /имати кућу на селу/; *нетеличко догађање* [– статично, + трајно, – теличко] – динамичке трајне ситуације које подразумевају физичку или менталну активност без израженог циља, врхунца, одн. испуњења, чијем престанку не следи било какав непосредан резултат или прелазак у неко стање, нпр. /шетати уз реку/; *теличко догађање* [– статично, + трајно, + теличко] – динамичке трајне ситуације које за разлику од нетеличких догађања имају природан завршетак – резултат чијим се остварењем заокружују, нпр. /градити мост/; *нетелички догађај* [– статично, – трајно, – теличко] – динамичке тренутне ситуације које немају никаквих прелиминарних етапа нити непосредних последица, нпр. /штуцнути/; *телички догађај* [– статично, – трајно, + теличко] – динамичке тренутне ситуације које узрокују неку промену стања, нпр. /разбити прозор/.²

За унутрашњи семантички склоп глагола *видети*, поред интегралне семе [визуелни перцептивни акт], једино су релевантна управо обележја ситуационе темпоралне структуре (за разлику од нпр. српског глагола *разазнати* који садржи додатно семантичко обележје [отежани услови опажања] и глагола *назрети* код којег је ово обележје даље спецификовано у обележје [умањен квалитет реализованог опажања]).

У предикатном оквиру перцептивних глагола појављују се четири аргуменатске улоге: перципијент, као леви аргумент, те перцептивни објекат, орган опажања и спацијални детерминатор, као десни аргументи (Марковић 2012).

Семантичка улога перципијента може се, у зависности од семантике глагола којим се лексикализује перцептивни предикат, ближе одредити као агентивни перципијент или као експеријентални перципијент (експеријент). Главни представници глагола визуелне перцепције у српском и словеначком, глаголи *гледати/gledati* и *видети/videti*, имају субјекатске аргументе у различитим семантичким улогама. Субјекатски аргумент глагола *гледати* је агентивни, а глагола *видети* експеријентални перципијент. У српском и словеначком језику аргумент перципијента не мора бити лексикализован, али је обавезно граматикализован у реченичном предикату. Како се аргумент перципијента појављује код свих

² Називе ситуационих типова дајем по узору на Орешникова терминолошка решења (Ореšник 1994). У англосаксонској лингвистици, у којој је поставка о ситуационим типовима и развијена, одговарајући су називи: *state* (= стање), *activity* (= нетеличко догађање), *accomplishment* (= теличко догађање), *semelfactive* (= нетелички догађај), *achievement* (= телички догађај) (Vendler 1967; Smith 1991).

перцептивних глагола, тај је аргумент недистинктиван за издвајање посебних ситуационих предиката.³

Аргумент перцептивног објекта одговара реченичном директном објекту, у српском и словеначком језику исказаном беспредлошким акузативом.⁴ Уз негиране глаголе директни је објекат у словеначком кодиран у беспредлошком генитиву, као позиционом варијантом беспредлошког акузатива (*Opazoval je okolico : Ni opazoval okolice*).

Аргумент са семантичком улогом органа опажања најчешће бива инкорпориран у предикат чиме се блокира његово појављивање у површинској структури (Grzesiak 1983: 16). Да би се експлицирао, овај аргумент мора бити оквалификован, тј. уз њега мора стајати неки детерминатор (*Гледала је радозналим очима : *Гледала је очима*).

Спацијални детерминатор има статус аргумента једино уколико у предикацији нема перцептивног објекта, у супротном се сврстава у сателите (*Марија је гледала са балкона : Марија је са балкона гледала људе на улици*).⁵ У оквиру ове семантичке улоге може се издвојити шест различитих типова (Марковић 2012: 80): почетна тачка (место са којег је управљен перципијентов поглед: *гледати са балкона*), крајња тачка (ентитет до којег допире перципијентов поглед: *гледати у слику на зиду*),⁶ перципирани простор (тродимензионални простор у оквиру којег се простире или на који је усмерен перципијентов поглед: *гледати у унутрашњост аутомобила*), директив (правац у коме је усмерен перципијентов поглед: *гледати према шуми*), транзитив (виртуелна линија којом се простире перципијентов поглед: *гледати кроз прозор*), дистрибутив (спацијални детерминатор у чијем је саставу више локализатора на које се перцептивна радња усмерава сукцесивно: *завиравати у фиоке*).

³ Овде не узимам у обзир предикације с фокусом на дејству опажаног објекта у виду специфичног чулног стимулуса, код којих позицију синтаксичког субјекта заузима опажани објекат, а субјекат опажања бива изостављен. Оваква предикација исказује се нпр. српским глаголом *миришати* или енглеским глаголом *smell* у реченицама типа: *Цвеће мирише лепо / The flowers smell lovely*. Реченице овог типа не реферишу заправо о перцептивном акту, него се њима указује на неку особину опажаног објекта, па се стога ни њихови предикати не могу сматрати правим перцептивним предикатима (Grzesiak 1983: 53–4). Фокус на опажаном објекту присутан је и у конструкцијама с перцептивним глаголом у тзв. рефлексивном пасиву (Тако сам пришао [...] на овине, ки се з њега же *види* домаћа хиша [Kosmač 1970: 86] / Тако сам дошао [...] до окуке с које *се* већ *види* родна кућа [Kosmač 1959: 74]) или у словеначким конструкцијама с инфинитивом перцептивног глагола у свези с глаголом *biti* (*V blatu je videti sledi* [Zupan 1985b: 189] / У блату *се* *виде* трагови [Зупан 1979: 214]). Стога ни овакве конструкције не узимам овде у разматрање. (О овим конструкцијама в. опширније у Марковић 2013.)

⁴ Само је уз сативне перцептивне глаголе (*нагледати се / nagledati se, наслушати се / naposlušati se*) објекат перцепције кодиран у генитиву.

⁵ Термин *сателит* преузимам из Дикове функционалне граматике (Dik 1997).

⁶ Управни део термилолошких синтагми *почетна тачка* и *крајња тачка* узима се, наравно, не у геометријском, него у »географском« смислу. У улози *тачке* могу се појавити и изразито велики ентитети, као и групе ентитета.

Укрштањем ситуационих типова и варијација предикатско-аргуменатске структуре конструишемо аналитички модел на основу којег издвајамо шест основних семантичко-синтаксичких реализација српског и словеначког глагола *видети*.⁷

2. Видети₁

Глагол *видети*₁ одликује се неререференцијалном употребом – њиме се не упућује на актуализовани перцептивни акт, него на визуелно опажање као урођену диспозицију. Стога би у његовом унутрашњем семантичком склопу интегрална сема *перцептивни акт* била маркирана цртом [–референцијално]. На нивоу предикатско-аргуменатске структуре неререференцијална употреба овог глагола сигнализвана је одсуством аргумената у улози објекта перцепције.⁸ По својој темпоралној структури *видети*₁ је стање.

Глагол *видети*₁ може се појавити у тзв. генеричким исказима, где се предикацијом која поред перцептивног глагола укључује још само аргумент са улогом перципијента указује на способност визуелног опажања као општу одлику врсте. Илустрацију овакве употребе глагола *видети* пружа нам овај словеначки пример: *ribe ne slišijo, ribe le vidijo in še to ne preveč dobro* (Perčič 1994: 225), који би у преводу на српски гласио отприлике овако: *рибе не чују, рибе једино виде, и то не баш добро*.

Како је способност визуелног опажања у нормалним околностима прирођена сваком припаднику људске врсте, глагол *видети* у диспозиционим исказима који се односе на појединца по правилу је модификован каквим адвербијалом.⁹ Такав адвербијал може указивати на квалитет перцептивне способности (*Након 42 године коначно добро видим [И]; Лоше видим још од детињства, зато сам увек носио наочаре; Kljub starosti še dobro vidi [SSKJ]; Kdaj zagotovo ugotovimo, ali*

⁷ Биће разматрана само непренесена значења овог глагола, која су везана, дакле, искључиво за домен чулне перцепције. Анализа је спроведена на нивоу просте реченице у активу. У анализи сам се служио властитим корпусом добрим делом паралелизованих српских и словеначких белетристичких текстова, а такође и електронским корпусима српског и словеначког језика, као и примерима пронађеним на интернету. Све српске примере дајем у ћирилицу, без обзира на то да ли су текстови из којих су примери преузети ћирилички или латинички. У неким случајевима конструисао сам примере на основу властите језичке компетенције. (Од примера преузетих из неког извора разликују се тиме што уз се немају ознаку извора.) За проверу конструисаних словеначких примера замолио сам словеначке лекторе на Универзитету у Београду, Тању Томазин и Нејца Робиду, којима се овом приликом срдечно захваљујем на уложеном труду и времену.

⁸ Ту се, наравно, не ради о контекстуално условљеној елипси какву имамо у следећем примеру (Bulatović 1967: 10, 2000: 10):

– Па мост! – бубну Петар. – Зар га не видиш?   – Па мост, је бутни! Peter. Kaj ga ne vidiš?
– Видим. – Па шта с тим? – рече Јован.   – Видим. Pa kaj potlej? je rekel Jovan.

⁹ Без модификатора су ти искази смислени једино уколико подразумевају да је појединац у неком периоду свог живота био лишен способности виђења, што нам добро предочава овај пример из 9. поглавља Јеванђеља по Јовану (СП / SP):

Блато метну ми на очи, и умих се и видим / Blata mi je dal na oči, nato sem se umil in vidim (Јн 9, 15).

otrok dobro oziroma slabo vidi?[I]) и/или извесно њено ограничење – у просторном, временском или физичком смислу (ово последње нпр. услед неке физичке аномалије) (*Диоптрија минус значи да особа не види на далеко, а види на близу* [И]; *Возио је без грешке иако ноћу лоше види; Она види само на једно око; S temi očali vidi le na daleč* [SSKJ]; *Ponoči vidim precej slabo* [I]; *Na levo oko še nekako vidi* [I]).¹⁰

Ситуациони тип глагола *видети*₁ може бити померен, што се у српском постиже употребом прилошког облика *све* у комбинацији са компаративом прилога *добро* или, на супротној страни, компаративом прилога *лоше* / *слабо*. Ова прилошка конструкција – пример тзв. компаратива континуиране прогресивности (континуираног прогресива), одн. супротно, компаратива континуиране регресивности (континуираног регресива) (Пипер и др. 2005: 853–4) – додатно може бити наглашена удвајањем компаратива прилога. Одговарајућу словеначку конструкцију чини прилог *vedno* + компаратив прилога *добро* или *слабо*. У примерима: *После операције пацијент види све боље (и боље); Видим све лошије (и лошије) / слабије (и слабије); to tehniko izvajajo že mesece in vedno boljše vidijo* (I); *Opazil sem, da vedno slabše vidim* (I), наведеним прилошким конструкцијама указује се на континуирану промену у способности визуелног опажања. Истицањем градуелне промене прилози померају интерпретацију реченице од статичне ка динамичној, те се на тај начин стање приказује као (нетеличко) догађање.¹¹

3. Видети₂

Као примери употребе *видети*₂ могу нам послужити следеће реченице:

Са овог места видимо одлично / S tega mesta vidimo odlično;

Одавде лоше видимо, идемо ближе до бине / Odtod slabo vidimo, gremo bližje k odru.

Како нам ови примери показују, *видети*₂ слаже се са *видети*₁ по томе што његов предикатни оквир не садржи аргумент у улози објекта опажања. Међутим, за разлику од *видети*₁, глаголом *видети*₂ не указује се на визуелно опажање као диспозицију, него на визуелно опажање актуализовано у једној одређеној ситуацији. Иако објекат перцепције није исказан, он је у датој ситуацији увек имплициран – најчешће је у питању неко организовано догађање (концерт, спортско такмичење и сл.) или простор на коме се догађање одвија (концертна бина, спортски терен). У овом другом случају, уколико је перципијент фокусиран на сам простор, говорна ситуација у којој се исказује *видети*₂ обично претходи почетку догађања.

У реченицама које садрже *видети*₂ по правилу се појављују адвербијали у семантичкој улози спацијалног детерминатора типа почетне тачке (попут горе

¹⁰ У вези с тим в. такође Петровић 1991: 85 и Uhlík, Žele 2021: 122–3.

¹¹ О помереним ситуационим типовима (енгл. situation type shifts, словен. premaknjeni vzorčni položaji) в. опширније у Smith 1991: 75–85, Orešnik 1994: 70–4.

наведених *одавде / odtod, sa овога места / s tega mesta*). Уз то, глагол је најчешће модификован адвербијалима којима се оцењује квалитет оствареног опажања. Квалитет опажања условљен је повољном или неповољном позицијом субјекта опажања у односу на перципирани објекат. (Позиција је неповољна обично услед превелике удаљености перципијента од перципираног објекта или услед заклоњености перципијентовог видног поља.) Оцена квалитета опажања најчешће се исказује репертоаром прилога сличним оном којим се одређује *видети*₂, с обзиром на квалитет перцептивне диспозиције. У тај репертоар спадали би прилози као што су *добро, одлично, изврсно* (словен. *dobro, odlično, izvrstno*) уколико је оцена позитивна, одн. *лоше, очајно* (словен. *slabo, obupno*) ако је негативна.

По својој темпоралној структури *видети*₂ спада у ситуациони тип стања.

4. Видети₃

Као и *видети*₂ и *видети*₃ у свом предикатном оквиру поред перципијента садржи аргумент у семантичкој улози спацијалног детерминатора, док је аргумент објекта опажања изостављен. Међутим, за разлику од исказа са *видети*₂ у којима је у датој комуникационој ситуацији одређени (тачно одређени) објекат као фокус перципијентове пажње увек имплициран, исказима са *видети*₃ упућује се на релације које се тичу перципијентовог визуелног поља као целине, без било каквих импликација на основу којих би се појединим елементима у његовом саставу могао доделити семантички статус перцептивног објекта.

У једној врсти оваквих исказа појављује се спацијални детерминатор типа перципираног простора у лику предлошко-падежне конструкције *do + N_{gen} / do + N_{gen}* којом се истиче крајња граница до које се перципијентово визуелно поље простире. Обично се уз ову конструкцију у српском употребљава прилог *све* или *чак* чиме се наглашава велики домашај визуелног поља. У словеначком се то постиже употребом прилога *vse* и *prav*, а има и примера у којима уз предлошко-падежну конструкцију стоји прилог правца *tja*. Примери:

Kada je lepo vreme, oдавде видимо све до мора / чак до мора;

Poti so označene in z vseh vrhov boste v lepem vremenu videli do morja in do najviših slovenskih gora (KN);

Bil je tako jasen in čist dan, da sva videla vse do Kranja in Ljubljane (KN);

nagnil se je čez rob soda; s svojimi očmi, svetlimi od greha je videl prav do dna (KN);

in tudi bluzo je odpela; ko se nagne naprej [...] ji vidim tja do napetih bradavic (Zupan 1985a: 43) / *а раскоччала је и блузу; чим се кагне [...] ја јој видим све до напетих брадавица* (Zupan 1987: 44).

Други тип исказа са *видети*₃ као свој десни аргумент садржи спацијални детерминатор транзитив исказан предлошко-падежном конструкцијом *кроз + N_{acc} / skoz(i) + N_{acc}*. Локализатор у саставу спацијалног детерминатора означава објекат кроз који се пружа перципијентов поглед. То може бити отвор у каквом

нетранспарентном предмету, транспарентан предмет или транспарентна материја, као у следећим примерима:

Отвор је био тако мали да сам кроз њега једва видео / Luknja je bila tako majhna, da sem skozi njjo kotaj videl;

Кроз ужасно прљаво прозорско стакло смо некако ипак видели / Skozi oburno utazano šipo smo nekako vendar videli;

С тешком муком су видели кроз маглу / Le mikoma so videli skozi meglo.

У исказима овог типа често је присутна значењска компонента отежаног опажања, што се да видети из наведених реченица, али она није и обавезна, како нам то показује овај пример: *So hodili ranjenci po vrtu, [...] smejali se celo, in nikogar ni bilo sram, kakor da bi drug drugemu ne videl skozi prozorno bluzo* (KN) / *рањеници су шетали по врту, [...] смејали се чак, и никога није био срам, као да једни другима нису видели кроз прозирну блузу.*

Локализатор може бити и објекат који је по својој природи нетранспарентан, али се у таквим случајевима ради о иреалним ситуацијама (*Gledal je in kakor da bi videl skozi slamnate strehe, skozi razpala zidovja* [KN] / *Гледао је и као да је видео кроз сламнате кровове, кроз распаднуте зидове; Morda sem videl skozi kožo spuščenih vek* [KN] / *Можда сам видео кроз кожу спуштених капака*) или о метафоричком значењу (*Nor je tisti, ki vidi skozi zidove, pregrade in oklepe, s katerimi se obdajajo ljudje* [Zupan 1985a: 70] / *Луд је онај који види кроз зидове, оклоне и преграде којима се људи окивају* [Zupan 1987: 74]).

И у наредном се типу исказа уз видети₃ појављује транзитив, али сада изражен конструкцијом преко + N_{gen} / *čez* + N_{acc}. Локализатор у саставу овако израженог спацијалног детерминатора означава нетранспарентан објекат преко чијих се највиших тачака простире преципијентово визуелно поље:

Dvignil je glavo, da bi videl čez glave drugih potnikov, ki so se zdaj drenjali v ozkem prehodu (KN) / *Подигао је главу да би видео преко глава других путника који су се сада тискали у уском пролазу;*

Vrste sedežev se morajo začeti tako, da bodo gledalci videli čez reklame, ne tako kot sedaj (KN) / *Редови седишта морају почињати тако да гледаоци виде преко реклама, а не како је то сада.*

У словеначком се *видети*₃ среће и у неким комбинацијама које нису својствене српском језику. У једној од таквих комбинација појављује се конструкција *v* + N_{acc} као ознака спацијалног детерминатора типа перципираног простора. Његов локализатор концептуализован је као тродимензионални објекат са отвором на једној страни кроз који пролази перципијентово визуелно поље и простире се унутар објекта:¹² *Vrata so bila na stežaj odprta, da sem razločno videl v obokano, sajasto kuhinjo* (Kosmač 1970: 140); *Ondi vidim v sobo, katere okna so na pol zagrnjena*

¹² Сличну употребу предлошког објекта уз 'видети' налазимо и у енглеском језику, уп.: *Bill thought he could see into the room* (пример из Gruber 1967: 937). С тим у вези уп. и Klikovac 2000: 367.

(KN); *govoril je pa samo: a tako, tako fantje? Nobene ostre besede – a da mu vidiš v oči!* (Zupan 1985b: 230); *Tamle je sedela še pred nekaj dnevi in to tako, da sem ji videl v žrelo nesramnice* (Zupan 1985a: 262). (Уп. и метафоризације: *Videl mu je v srce* [SSKJ]; *Nikoli še ni preteklost ostala tako daleč za človekom. [...] Zato tudi čedalje manj vidimo v prihodnost* [Zupan 1985b: 369].)

У постојећим српским преводима наведених примера уз глагол *видети* стоји беспредлошки акузатив. (Космачева реченица је нпр. преведена овако: *Врата су била широм отворена, тако да сам разговетно видео засвођену, чађаву кухињу* [Космач 1959: 124–5], а пример из Zupan 1985b овако: *али је рекао само: а тако, тако, момци? Ниједна оштра реч – а да си му видео очи!* [Зупан, 1979: 262].) Стога се у преводима на српски овде више не ради о *видети*₃, него о *видети*₄ чији десни аргумент наступа у семантичкој улози перцептивног објекта.

У словеначком корпусу срећу се и примери у којима уз *видети*₃ долази спацијални детерминатор типа крајње тачке, исказан конструкцијом *na* + *N*_{acc}, чији је локализатор концептуализован као дводимензионална хоризонтална површина по којој се простире перципијентово визуелно поље: *in sem naročil stanovanje za naju obadva; daleč zunaj, tako da sva videla skozi okno na pusto močvirno polje* (KN); *kako se pogovarjata [...] pred popolnoma novima hišama z od tal do stropa segajočimi okni (človek je lahko videl skozi hišo naravnost na ravna polja v ozadju)* (KN). Као и у претходном случају, и овде би у српском допуна била у акузативу директног објекта, па би у српском и овде заправо био употребљен глагол *видети*₄, а не *видети*₃.

И на крају, у словеначком се уз *видети*₃ појављује и транзитив у лику конструкције *po* + *N*_{loc}. Њоме се упућује на померање перципијентовог визуелног поља у границама локализатора који је концептуализован као дводимензионални или тродимензионални простор. (Перципијентово визуелно поље би се метафорички могло представити као сноп светлости који се помера по површини локализатора, уколико је локализатор дводимензионалан, или унутар њега, уколико је тродимензионалан.) Примери:

in sem sedel k odprtemu oknu, odkoder sem videl po cesti navzdol (KN); *Vzdigni svečo, da bo videla po stopnicah* (KN);¹³ *Pri mizi je klečala gospodinja, zato da je videla po vsej sobi* (KN); *oči so se privadile teme in so videle po sobi: postelja ob postelji skuštrane glave* (KN). (Прва два примера имају дводимензионални концепт локализатора, а друга два тродимензионални.)

По својој темпоралној структури *видети*₃ је стање.

¹³ Чини ми се да би у српском овакав пример можда био прихватљив уколико би представљао елидирани исказ, отприлике: *Подигни свећу да види [ходати] по степеницама.*

5. Видети₄

Као и претходне реализације глагола *видети*, и *видети*₄ је по својој темпоралној структури стативан, међутим, за разлику од њих, овај глагол у свом предикатном оквиру садржи аргумент у семантичкој улози објекта опажања исказан беспредлошким акузативом. То значи да се *видети*₄ појављује у реченицама са експлицираним објектом перцепције којима се реферише о актуализованом перцептивном акту што траје извесно време:

од укњижене Божије речи подиже манастир који видите (Петровић 2005: 167) / *је [...] из записане Вође беседе сеждал самостан, ки га видита* (Petrović 2004: 151);

У просторији је још неколико људи, али добро видим само једнога (Marković 2001: 123) / *У простору је било ше некај људи, добро па сем видел само енега* (Marković 2004: 132);

трудим се, да би се заведала [...] свега, кар видим (Novak 2000: 62) / *Трудим се да будем свесна [...] свега што видим* (Novak 2002: 58);

Видим јо там на постелји (Zupan 1985a: 287) / *Видим је унутра, на кревету* (Zupan 1987: 323).

У наведеним примерима ради се о ситуацијама визуелног опажања које се по својствима своје темпоралне структуре недвосмислено могу окарактерисати као стање. Оне су без икаквих унутрашњих развојних етапа и без неког одређеног краја. Приказане су као трајне што се у наведеним примерима постиже пре свега употребом глагола у индикативном презенту.¹⁴

Употребом конструкције *све / vedno* + компаратив прилога помера се ситуациони тип глагола *видети*₄ па се стање приказује као нетеличко догађање. (На исти се начин остварује померање ситуационог типа и код *видети*₁). Наведеном конструкцијом указује се на континуирану промену у квалитету перцептивног доживљаја перципираног објекта. Ова промена може бити условљена физиолошким стањем перципијента у датој ситуацији – рецимо ако перципијент прелази у стање измењене свести (нпр. под утицајем наркотика, прекомерне употребе алкохола и сл.) или из тог стања излази – или је узрокована променом својстава саме перцептивне ситуације, нпр. услед промене раздаљине између перципијента и перципираног објекта, као у овом примеру:

Како се воз [...] увлачио под станични кров, тако је Марковић све јасније могао видети подбулу, крупну Турчинову главу (Bulatović 1998: 324) / *Ко се је*

¹⁴ Што не значи да се *видети*₄ појављује искључиво у презенту. То нам показује и горе наведени превод Marković 2004: 132, у којем је преводилац предикат ставио у перфекат, а да то није променило ситуациони тип исказа. Према Белићу (1955/1956: 3–4), *видети* и други глаголи »са унутрашњим значењским објектом« у садашњем времену су трајни, а у претериту свршени »јер у претериту значе остварен објекат«. Када се конкретно ради о глаголу *видети*, ја бих ипак рекао да је овај глагол, уколико је реализован као стативан, трајан без обзира у којем је глаголском времену. Да се поново послужим примером Marković 2001: 123 (у мало измењеном облику) – у реченици *У просторији је још неколико људи, али све време добро видим само једнога* глагол *видети* означава трајну радњу, али исто тако и у реченици *У просторији је било још неколико људи, али сам све време добро видео само једнога*.

vlak [...] počasi plazil pod postajno streho, je lahko vedno razločneje videl zabuhlo, veliko Turkovo glavo (Bulatović 1976: 325).

6. Видети₅

Реченице с глаголом *видети* и исказаним објектом перцепције могу означавати и ситуације које су динамичке, тренутне и резултирају променом стања – из стања неопажања у стање опажања нечега. Стога се овакве ситуације сврставају у категорију теличког догађаја.

Значење глагола *видети* као глагола теличког догађаја лако је уочљиво уколико су у реченици присутни изрази који упућују на тренутност остварења ситуације. То могу бити различити прилози и прилошки изрази као што су *наједном / naenkrat, изненада / nenadoma, у том моменту / v tistem hipu* и сл.¹⁵

Марина је наједном видела змију / Marina je naenkrat videla kačo;

У том моменту Марина је видела змију / V tistem hipu je Marina videla kačo;

Лебеђу сенку из сна видео је Габријел изненада, изашавши из бочног тунела у главни (Pekić 2002: 522);¹⁶

Stali smo zunaj, pred hišo, nenadoma smo videli svetlobo, ki se je razlivala prek dreves (I).

Својства самог перцептивног објекта такође могу указивати на тренутност перцептивног акта исказаног глаголом *видети* – ако је објекат по својој природи такав да се нагло и краткотрајно појављује: *Марко је у даљини видео муњу / Marko je v daljavi videl strelo.*

Тренутно остварење перцептивног акта често се у српском језику сугерише и употребом глагола *видети* у аористу:

Старац се обрадова кад виде младожењу (Bulatović 2000: 33) / *Starec je zagledal ženina in se razveselil* (Bulatović 1967: 30);

Мухарем се окрену и виде у трњу и трави луду Мару (Bulatović 2000: 178) / *Muharem se je obrnil in zagledal med trnjem in travo noro Maro* (Bulatović 1967: 164);

врата се одшкринуше [...] и он у размаку виде Јеленино лице (Петровић 2005: 245) / *vrata so se odškrnila [...] in skozi vrzel je zagledal Jelenin obraz* (Petrović 2004: 221).

Словеначки књижевни језик, будући да у свом систему глаголских облика не поседује аорист, лишен је овакве могућности. Да би истакли црту динамичности – у

¹⁵ За прилоге типа *изненада, одједном* и сл. у стручној литератури уобичајен је назив *пунктуални прилози*. Као адекватније термилошко решење, Милка Ивић предлаже назив *прилози за промену стања* будући да они у словенским језицима стоје као детерминатори уз глаголе перфективног вида који – наглашава М. Ивић – у свом значењу обавезно укључују представу о промени неког стања. (О овоме в. опширније у Ивић 1995: 298–304.)

¹⁶ Преводаилац на словеначки овде је употребио глагол *opaziti*: *Ledeno senco iz sanj je Gabrijel opazil iznenada, ko je iz stranskega predora prišel v glavnega* (Pekić 1992: 506).

српском остварену употребом аориста – преводиоци на словеначки често *видети*₅ супституишу глаголом *zagledati* ‘угледати’, како нам то горњи примери показују.¹⁷

И у преводима са других језика словеначки преводиоци, да би нагласили динамичност перцептивне ситуације, често посежу за глаголом *zagledati*, тамо где преводиоци на српски користе *видети*₅ у аористу. Ево како је нпр. на српски и словеначки преведен један одломак из Херисовог романа *Fatherland*:

March swore. He had two minutes, at the outside. Of Luther: no sign. And then he saw him (Harris 1993: 285);

Mart опсова. Још два минута, у најбољем случају. А од Лутера ни трага. Онда га виде (Heris 2002: 245);

March je zaklel. Imel je še dve minuti. O Luthru pa nobenega sledu. In tedaj ga je zagledal (Harris 2006, 284).

7. Видети₆

По својствима своје предикатско-аргументатске структуре *видети*₆ слаже се с *видети*₄ и *видети*₅ будући да у свом предикатном оквиру садржи десни аргумент у семантичкој улози објекта перцепције. Међутим, његов је објекат перцепције специфичан јер је то по својој природи неко догађање с јасном и конвенционално утврђеном почетном и завршном тачком, а такво је догађање нпр. филмска или позоришна представа, спортска утакмица и сл.:

За Маргерит Дира сам почела да се занимам [...] када сам видела филм »Хирошимо, љубави моја« (К);

Ko sem imel devetnajst let, sem videl Do zadnjega diha [...] – prvi Godardov film (KN).

¹⁷ Супституција словеначким глаголом *zagledati* не мора бити условљена искључиво употребом глагола *видети* у аористу у српском изворном тексту. Наиме, српски и словеначки *видети*₅ подударан је по свом семантичком склопу са словеначким глаголом *zagledati* и његовим српским еквивалентом *угледати*, па се у преводима са српског на словеначки и обратно могу и у другим случајевима срести примери где наспрам *видети*₅ из изворног текста стоји *zagledati* / *угледати* у преводу, као што се срећу и примери где наспрам *zagledati* / *угледати* из изворног текста у преводу стоји *видети*₅, уп.: *lahko sem odprl eno oko, [...] videl sem srebrni sij ob nama* (Zupan 1985a: 74) / *и ја проишкињих на једно око, [...] и угледах сребрн сјај изнад нас* (Zupan 1987: 78); *Скитачи које је малопре на путу угледао били су још удаљенији* (Bulatović 2000: 106) / *Потерућа, ки ју је бил мало преј видел об поти, па ста ше далј* (Bulatović 1967: 98); *Слутио је када је видео припремљени алат и једну једину столицу* (Петровић 2005: 315) / *Ko je zagledal pripravljeno orodje in en sam stol, je zaslutil, kaj bo* (Petrović 2004: 285). Једина суштинска разлика између глагола *zagledati* / *угледати* и *видети*₅ лежи у томе што је код глагола *zagledati* / *угледати* црта пунктуалности посебно изражена па му изван његових интринзичких семантичких својстава нису неопходна друга средства да би се недвосмислено схватио као глагол теличког догађаја. Поред глагола *zagledati*, српском глаголу *угледати* еквивалентни су у словеначком и глаголи *ugledati*, *izreti*, *zazreti*, али су они знатно мање фреквентни. (Од укупно четири фреквенцијске глаголске групе Лечичеве [Lečić 2004], начињене на основу фреквенцијске листе у корпусу *Fida*, глагол *zagledati* спада у другу, *ugledati* у трећу, а *zazreti* у четврту. Глагол *uzreti* Лечичева не наводи. У SSKJ су *zazreti* и *uzreti* означени као књишке форме.)

Стога се *видети*₆ по својствима своје ситуационе темпоралне структуре може окарактерисати као глагол теличког догађања. Њиме исказана ситуација, наиме, природно се заокружује окончањем перципираног догађања, тј. завршетком филма, позоришне представе, спортске утакмице итд.

Овакву реализацију концепта 'видети' Вендлер сврстава у случајеве »граничног значења«, карактеришући га као »необично значење виђења као теличког догађања« (тј. »остварења« [accomplishment], у његовој терминологији): »If one tells us that he saw *Carmen* last night, he means that he saw all four acts of *Carmen*. Besides, he might say that it took three hours to see *Carmen*. Perhaps one might even answer the question *What are you doing?* by *I am seeing Carmen on TV*. Thus there is a queer accomplishment sense of *seeing*« (Vendler 1967: 119–20).

Дата употреба глагола *видети* нарочито је присутна у новинским текстовима, па се може сматрати одликом публицистичког стила (како је и оквалификована у SSKJ). Позицију субјекта тада најчешће заузима колективитет *гледаоци* / *gledalci*, *публика* / *publika*, *обћинство*:

Снимак концерта ТВ гледаоци видеће 30. децембра (К);

Публика ће видети представу »Магареће године« (И);

Gledalci bodo videli predstavo nemške koreografinje Sashe Waltz (KN);

Publika je videla dinamično tekmo (KN);

obćinstvo je videlo še Turandot, Otella in Čarobno piščal (KN).

8. Закључак

У раду је приказано шест основних семантичко-синтаксичких реализација српског и словеначког глагола *видети*. Три од њих повезује исти ситуациони тип (стање) и одсуство аргумента у семантичкој улози перцептивног објекта. Прва од ових трију реализација супротставља се свима осталима по томе што се њоме реферише о визуелном опажању као диспозицији, а не о актуализованом перцептивном акту. Наредним двома реализацијама заједнички је аргумент у семантичкој улози спацијалног детерминатора. Оне, као и претходна, у свом предикатном оквиру не садрже аргумент перцептивног објекта, али је у једној од њих тај објекат иако неисказан, у датој говорној ситуацији увек имплициран. Преостале реализације глагола *видети* обједињује обавезно присуство аргумента у улози перцептивног објекта, а раздваја различита ситуациона темпорална структура њима исказаног перцептивног акта, па тако једна има одлике ситуационог типа стања, друга теличког догађаја, док трећа, због специфичне природе свог перцептивног објекта, носи одлике теличког догађања. Једина битнија разлика између српског и словеначког у односу на глагол *видети* огледа се у нешто обимнијем словеначком репертоару предлошко-падежних конструкција којима се у предикатном оквиру овог глагола исказује аргумент у семантичкој улози спацијалног детерминатора.

ЛИТЕРАТУРА

- Jon BARRWISE, John PERRY, 1984: *Situations and Attitudes*. Cambridge (Mass.), London: Bradford Books, MIT Press.
- Simon DIK, 1997: *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Jeffrey S. GRUBER, 1967: Look and See. *Language* 43/4. 937–47.
- Romuald GRZESIAK, 1983: *Semantyka i składnia czasowników percepcji zmysłowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.
- Milka IVIĆ, 1995: *O zelenom konju: Novi lingvistički ogledi*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Duška KLIKOVAČ, 2000: *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Rada LEČIĆ, 2004: *Slovenski glagol: oblikoslovni priručnik in slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Janez OREŠNIK, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: SAZU.
- Carlota S. SMITH, 1991: *The parameter of aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1994.
- Mladen UHLIK, Andreja ŽELE, 2021: Slovensko-ruska kontrastivna analiza glagolov *videti* in *gledati*. *Slavistična revija* 69/1. 121–39.
- Zeno VENDLER, 1967: *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Александар БЕЛИЋ, 1955/1956: О глаголима са два вида. *Јужнословенски филолог* XXI. 1–11.
- [Aleksandar BELIĆ, 1955/1956: О glagolima sa dva vida. *Južnoslovenski filolog* XXI. 1–11.]
- Желько МАРКОВИЋ, 2012: Аргументи глагола визуелне перцепције. *Зборник Матике српске за филологију и лингвистику* LV/2. 71–84.
- [Željko MARKOVIĆ, 2012: Argumenti glagola vizuelne percepcije. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* LV/2. 71–84.]
- Желько МАРКОВИЋ, 2013: Перцептивни »флип-глаголи« и »флип-конструкције« у српском и словеначком језику. *Језици и културе у времену и простору*, II/2. Ур. Снежана Гудурић, Марија Стефановић. Нови Сад: Филозофски факултет. 61–7.
- [Željko MARKOVIĆ, 2013: Perceptivni »flip-glagoli« i »flip-konstrukcije« u srpskom i slovenačkom jeziku. *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, II/2. Ur. Snežana Gudurić, Marija Stefanović. Novi Sad: Filozofski fakultet. 61–7.]
- Владислава ПЕТРОВИЋ, 1991: О негацији уз неке перцептивне српскохрватске глаголе. *Зборник Матике српске за филологију и лингвистику* XXXIV/1. 83–7.
- [Vladislava PETROVIĆ, 1991: О negaciji uz neke perceptivne srpskohrvatske glagole. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXXIV/1. 83–7.]
- Предраг ПИПЕР, Ивана АНТОНИЋ, Владислава РУЖИЋ, Срето ТАНАСИЋ, Људмила ПОПОВИЋ, Бранко ТОШОВИЋ, 2005: *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

[Predrag PIPER, Ivana ANTONIĆ, Vladislava RUŽIĆ, Sreto TANASIĆ, Ljudmila POPOVIĆ, Branko TOŠOVIĆ, 2005: *Sintaksa savremenog srpskog jezika: prosta rečenica*. Beograd, Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska.]

ИЗВОРИ

- Miodrag BULATOVIĆ, 1967: *Rdeči petelin leti v nebo*. Prev. Dušan Dolinar. Ljubljana: DZS.
- Miodrag BULATOVIĆ, 1976: *Ljudje s štirimi prsti*. Prev. Ferdinand Miklavc. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Miodrag BULATOVIĆ, 1998: *Ljudi sa četiri prsta*. Beograd: Verzal press.
- Miodrag BULATOVIĆ, 2000: *Crveni petao leti prema nebu*. Novi Sad: Stylos.
- Robert HARRIS, 1993: *Fatherland*. London: Arrow Books.
- Robert HARRIS, 2006: *Veliki rajh 1964*. Prev. Simona Čeh. Tržič: Učila International.
- Robert HERIS, 2002: *Otadžbina*. Prev. Aleksandar B. Nedeljković. Beograd: Laguna.
- I = Slovenački primeri pronađeni na internetu.
- KN = Slovenački elektronski korpus *Nova beseda*. [Na internetu](#).
- Ciril KOSMAČ, 1970: *Pomladni dan*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Veselin MARKOVIĆ, 2001: *Izranjanje*. Beograd: Stubovi kulture.
- Veselin MARKOVIĆ, 2004: *Izplavanje*. Prev. Damijan Šinigoj. Novo Mesto: Goga.
- Maja NOVAK, 2000: *Mačja kuga*. Ljubljana: Študentska založba.
- Maja NOVAK, 2002: *Mačja kuga*. Prev. Alenka Zdešar-Ćirilović. Beograd: Clio.
- Borislav PEKIĆ, 1992: *Steklina*. Prev. Ferdinand Miklavc. Ljubljana: DZS.
- Borislav PEKIĆ, 2002: *Besnilo*. Novi Sad: Solaris.
- Tone PERČIČ, 1994: *Izganjalec hudiča*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Goran PETROVIĆ, 2004: *Trgovinica »Pri srečni roki«*. Prev. Tatjana Žener. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SP = *Sveto pismo*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 1997.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1994.
- Vitomil ZUPAN, 1985a: *Igra s hudičevim repom*. Zagreb, Murska Sobota: Globus, Pomurska založba.
- Vitomil ZUPAN, 1985b: *Menuet za kitaro*. Zagreb: Globus.
- Vitomil ZUPAN, 1987: *Igra s đavolovim repom*. Prev. Živojin Pavlović. Beograd: BIGZ.
- ВИТОМИЛ ЗУПАН, 1979: *Менует за гитару*. Прев. Татјана Детичек-Вујасиновић. Београд: Народна књига.
- [Vitomil ZUPAN, 1979: *Menuet za gitaru*. Prev. Tatjana Detiček-Vujanović. Beograd: Narodna knjiga.]
- И = Српски примери пронађени на интернету.
- [I = Srpski primeri pronađeni na internetu.]
- К = Српски електронски корпус. [На интернету](#).
- [K = Srpski elektronski korpus. [Na internetu](#).]
- Џирил КОСМАЧ, 1959: *Пролећни дан*. Превела Роксанда Његуш. Београд: СКЗ.
- [Ciril KOSMAČ, 1959: *Prolećni dan*. Prev. Roksanda Njeguš. Beograd: SKZ.]
- Горан ПЕТРОВИЋ, 2005: *Ситничарница »Код срећне руке«*. Београд: Народна књига.
- [Goran PETROVIĆ, 2005: *Sitničarnica »Kod srećne ruke«*. Beograd: Narodna knjiga.]

СП = *Свето писмо: Нови завет*. Београд: Свети архијерејски синод СПЦ, 1984.
[SP = *Sveto pismo: Novi zavjet*. Београд: Sveti arhijerejski sinod SPC, 1984.]

POVZETEK

V prispevku so obravnavane pomensko-skladenjske lastnosti srbskega in slovenskega glagola *videti* v njegovem konkretnem, neprenesenem pomenu, vezanem izključno na področje čutnega zaznavanja. S prepletanjem različnih časovnih ustrojev perceptivnega dejanja izraženega z glagolom *videti* in različnih udeleženskih struktur njegovega predikatnega okvira je določeno šest osnovnih pomensko-skladenjskih realizacij tega glagola.

Prva izmed teh realizacij izstopa od vseh ostalih po tem, da se nanaša na vizualno zaznavanje kot dispozicijo, ne pa na določeno aktualno zaznavno dejanje (*Ribe ne slišijo, ribe le vidijo; Kljub starosti še dobro vidi*). Njen vzorčni položaj je stanje, za njeno udeležensko strukturo pa je značilna odsotnost delovalnika v vlogi perceptivnega objekta.

Naslednjima dvema realizacijama je skupen udeleženec v vlogi spacialnega determinatorja. Tudi onidve sta, tako kot prejšnja, po svojem vzorčnem položaju stanje in v svojem predikatnem okviru ne vključujeta perceptivnega objekta, toda v eni od njiju je ta objekt, čeprav neizražen, v dani govorni situaciji vedno impliciran (*Z vseh vrhov boste videli do morja; Odtod slabo vidimo [oder]*).

Preostale sklidenjske ubeseditve glagola *videti* združuje obvezna prisotnost delovalnika v vlogi perceptivnega objekta, ločuje pa jih različen časovni ustroj z njimi izraženega zaznavnega dejanja: ena je po svojem vzorčnem položaju stanje (*Na drugi strani reke vidimo trdnjavo*), druga telični dogodek (*Nenadoma smo videli svetlobo*), tretja pa ima zaradi specifičnosti svojega perceptivnega objekta značilnosti teličnega dogajanja (*Publika je videla dinamično tekmo*).